

هونراوهکانی

وهلی دیوانه و بیسارانلی له دوو توپلی دهستنوسیکلی علی کهمال باپیردا

لهم چنداندهدا ماموستا (عومەر عبدالرحیم) ی چیروکنوس و شاعیری مندالان دهستنوسیکلی علی کهمال باپیر تاغای (۱۸۸۵-۱۹۷۴) شاعیری دامی که سالی ۱۹۴۹ نوسراوتهوه بریتیه له دهفتهریکی (۲۲) لاپهړهپی و دریزی (۲۰) سم و پانی (۱۶) سم و دهزوو بهند کراوه ، که سهر لاپهړه ی به که می نوسراوه (هلبجه مکتبی دوهم سالی ۱۹۴۹ له لایه ن علی افندی باپیر اغاوه نوسراوتهوه) و نهمه نهمه مان ده داته دهست که علی باپیر تاغا ماوه ی چندهها سالی ژبانی نهمه پی له هه له بجه دا به سهر بر دووه و هونراوهکانی مهولهوی و بیسارانلی و وهلی دیوانه کاریان تیکردووه و هک پیره میردی شاعیر (۱۸۶۷-۱۹۵۰) هونراوهکانی بیسارانلی و وهلی گوز یون بو سهر شیوه ی سلطانی ، و له سهر نهریتی شاعیران و نهمه ب دوستانی نهمه سهردهمه که دههاتن چندهها هونراوه ی خو یان نهمه گهر شاعیر بونایه یان پارچه هونراوه ی چنده شاعیریکلی دیکه یان له دهفتهریکدا دنوسیهوه و پاشان پیشکه شیان ده کرد به دوستیکلی خوشه ویستیان و هک یادگار پک . . . و نهمه ی له بهر چاوو دیاره دهستنوسه پهرت و بلاوهکانی ماموستا نهمه دین مه لایه (۱۸۹۸-۱۹۶۲) که تا نهمه روش به نرختین سهرچاوه ن بو کورکد نهمه ی ژبان و هونراوه ی شاعیره دیرینه کانتان نهمه ته علی کهمال باپیر له لاپهړه ی دووه مدام نوسیهوه تی (اهم مجموعه ی شعرانه نوسیمه وه بو یادگار و پیشکه شی جنابی فاضل محترم ماموستا سید حمه لاکرا - حلبجه ۱۳ اب ۱۹۴۹ - علی کهمال

باپیر^(۱) دهستنوسه که بریتیه له (۷) پارچه هونراوه ی بیسارانلی و (۵) پینج پارچه هونراوه ی وهلی دیوانه و دوو پارچه هونراوه ی خو ی . . . بیگومان هونراوهکانی بیسارانلی و وهلی وهرگیردراون بو سهر شیوه ی سلطانی که علی کهمال باپیر خو ی کردوونی . نهمه ته پیره میردی مه زن له روژنامه ی ژین ژماره (۷۷۶) مارتی ۱۹۴۵ دا له سهر هونراوه ی (چلی نه په نالی بیسارانلی نوسیهوه تی^(۲)) (نهمه شیعره کانه که علی باپیر تاغا وهری گیراوه ته سهر کوردی خو مان) . مه بهست له کوردی خو مان شیوه ی سلطانییه ، نهمه هونراوه به ی بیسارانلی له لاپهړه (۱۵۲) دیوانه که یه دا نوسراوه^(۳) . به لام ماموستا کیومرث له پهراویژدا ناماژه ی بو نهمه نه کردووه که نهمه پارچه هونراوه یه علی کهمال باپیر وهری گیراوه ته سهر شیوه ی سلطانی که نهمه ش دهقی نهمه هونراوه یه :

چلی به په نا
چلی و هک ره قیب لیم بوو به په نا
لق و پوی دار بوچ تو سهر پو شی
رووی نهمه نازیزم لی دائه پو شی ؟
به بادی قودرته له تار له تار پی
نایه لی بالای قیلهم لی دیار پی
تاگرت تی بهر پی به بادی سهر
له بن دار ریشته فری داته دهر
بیده ی به بهنده نهمه پر گوزیده

چون تەواف چىيان بيسوم لە دىدە
بيسوم بە چاوما بو سوكناني دەرد
دل بوو بە زوخال با نه ئى بە گەرد

پارچەى دووهم (هۆنراوہى گيانە لە پرخەى خەوى خاومدا)
ماموستا كيومرث گۆرپنەكەى پېرميردى لە پەراويزدا نوسيووہو
ئەوہى عەلى كەمال باپير ئاغا لە بىر كراوہ ، ئەوہى راستى بيت
ئەو هۆنراوہ بە ئى ئەمرۆ بوته ويردى سەر زمانى خەلكى ،
گۆرپنەكەى عەلى كەمال باپيرە نەك پيرەميرد . وا بو بەراوردو
دەرخستنى راستى ھەر دوو پارچە هۆنراوہ كە دەنوسم . بەكەم
گۆرپنەكەى پيرەميردە كە لە ديوانەكەدا نوسراوہ لاپەرە (۸۳)

گيان لە پرخەى ، خەوى خاوما
بيت بنى وەبان ، ھەردوو چاوما
مەلى برزانگت تيزە وەك چەقل
ئەچەقیتە پى ناسك تر لە گول
بە برزانگى تيز ، بويە خوشحالم
كە بەر دەرگا كەى توى پى دەمالم
ھەر چەند تيزيش ئى . بو پى تۆ نەرمە
بو تى ھەلويسنى . جەستەت دل گەرمە
كە بيت ھەلپىرى ، سەيركە چەند جوانە
بە خوین ، پەنچەكەت . خەنە بەندانە

ھەر چەندە نوسىنى ئەم گۆرپنە پەلەنى پيوە ديارەو بەئى
پىنجەم و شەشەمى گۆرپنەكە نەنوسراوہ . ئەمەش دەقى
گۆرپنەكەى عەلى كەمال باپير ئاغاىو بەراوردەكەش لە ئيو
كەوانەدا دادەنيم .

گيانە لە پرخەى خەوى (خاومدا)
پى بنى بە بان ھەردوو (چاومدا)
مەلى برزانگت تيزە وەك (چقل)
ئەچەقیتە پى (نازكى) وەك گول
بە برزانگى تيز بويە خوشحالم
(خاكى) بەر (دەرگاى) توى پى (ئەمالم)

ئەى ئەى شەوان
ئەى ئەى بە شەوئە چل جەئى شەوان
ئەى زىندەگى من ئەى روض رەوان
ئەى گلنە كەى ديدەى بى خەوان
ئەى آسكى سركى لەسبە رسد كە
ئەى ئەوای بە زى لە يىلاخان لە سەر
ئەى غىزىن خال سوسەنى كە لاف
ئەى روناكائى رە سمالانى جاف
ئەى غىزىن پە راونەى بەر سونائى تۆ
ئەى غىزىن گىرە دەى زلفى خاى تۆ
تو جەريگ نايەيت بوسە دەخى من
توى نازى لە آە زامى غىزى من
نايرسى آخو من بلا تۆ جوم
بيياكى لە تين قرچەى دە روتم
بى مرودە تيت كەرد ئەى ئەم دەربارەم
من بۆتو قەيسى سيارەم
ئەدائى كوستانتە وابو بوە دە
دە رشتە كەرد منتە لە بىرچوہ دە
دە غەدەى منوتە دىوانى ھوائى
مەلۇر ئەو رورە دارم رەدائى

۱۸۴۹

دەلىيا اربنا توبە سلامت
دا نەم ھەقىقىتى من آد نە تىيا من

ھەر چەند تيزيش ئى بو پى تۆ نەرمە
بو تى (ھەلسونى) (بەرييت) دل گەرمە
(سا فەرموو پىنەك بنى سەر ديدەم)
(ئەو ديدەى ئى تۆ ھىچ كەس نە ديدەم)
(ئەگەر نەخشىكى غەبرى توى تيا ئى)
(توخوا كويزى كە بام نايينا ئى)
كە بيت ھەلپىرى سەيركە چەند جوانە
بە خوینى (ديدەم) خەنە بەندانە
پارچەى سېھەم (هۆنراوہى چراغ قوربانە) . ماموستا
كيومرث لە لاپەرە (۹۷) ى ديوانەكەدا هۆنراوہكەى
بلاو كەردۆتوہو بەلام گۆرپنەكەى عەلى كەمال باپيرى لە پەراويزدا
نەنوسيووہ كە ئەمەش دەقى گۆرپنەكەى :
چراغ قوربانە

(علی شکر باپیر)

پیل دی عاقل چون له ره و بی قلی ماشا آه کا

چون له حیاتی قوم دوشی نوی اییا آه کا

نستی ملت واجبه فرضه له لایه آه و شفیه دا

عاقله و ناموس و وجدان و شرف دا آه کا

نستی مجهوله خورا آه یزانی تورکه یا عجم

هر کسی ترکی زو بانی خاصی مادرزا آه کا

من نه روی خود چون آه لیم ترشه اگر تعلم بی

آه و کسه عاقل بی نوی چون بی بیسی آه کا

هر کو منصور نا الحقی گویم اگر بشیم کوشن

خونیه که م آه تکی به کوردی بسطه آه آه کا

کورد آه و ن کوردن به صد شیطان له کوردی

ایکه خلق بوچی بوخوی دردی که لید آه کا

چراغ و فسللی جهزنی قوربانه

زه مزه مهی ته وحید رنی حاجیانه

قوربانی قوربان نه مری یه زدانه

دارا و نه دارا مسکین و ده رویش

گشت کهس مه کرو قوربانی پهی ویش

تویش سا من بهره بو قوربانی گاه

سهرم بیره وهك خه لیل الله

تیغی بی دریغ بنیم له گهردن

جاردن به شارا قوربانیم کردن

منیش بهو قوربان زور منت بارم

منیش بهو قوربان زور منت بارم

قوربانی قوربان بالایی دلدارم

پارچهی چوارهم (هونراوهی له هیلانهی دل).

ماموستا کیومرث له پراویزی هونراوه که دا گورینه کهی
پیره میردی نویسیوووه عملی که مال بابیریش گور یویه تی و له دوو
دیزدا جیاوازی به دی ده کهین له نیوانیاندا لاپه ره (۱۳۰) دیری
دوووه می پراویز :

نهر له شه جوانه ی ناسکتر له گول

(نهو) له شه جوانه ی (نازکتر) له گول

دیوانه که لاپه ره (۱۳۰) دیری (۸)

بگوریزه ره وه هیلانه ی دیده

(ته شریف بیته ناو) هیلانه ی دیده

پارچه پینجه م (هونراوهی بیوه فایت کرد) ماموستا کیومرث
له دیوانه که دا بلاوی کردوته وه لاپه ره (۱۲۱) به لام
گورینه کهی عملی که مال باپیری له پراویزدا نه نویسیوووه :

بیوه فایت کرد

تازیز گیان به خوا بیوه فایت کرد

ره وات دی به من چهن سال جه فار دهر د

نالاندم گهر دن بلوری بیگهر د

به شه وه تا روژ به هه ناسه ی سهر د

به خوا تازیز گیان بیوه فایت کرد

له به یانیانا چهن به سوزه ی نهر م

نهم دوو شیعهر م گوت به دهنگی بی شهر م

نهمگوت نای تازیز شای مه ه جه بینان

سالاری مه مجلس گشت نازه نینان

چی نه بی گیانه گهر دن بلوری

پیرسی هه والی دهر دی مه هجوری

دلهی مه حزونم وا بو تووشی دهر د

به خوا نهی تازیز بیوه فایت کرد

ههر وه کو فهرهاد من عه ودالی کو م

شیرین دهر ده دار داغی عه شقی تو م

رۆیشتی چالاک وەکو تەیری ھەرد
ئەی ئازیز بەخوا بیوہ فابیت کرد .

پارچە شەشەم (ھۆنراوەی گیانە زویرم) کە لە لاپەرە
(۱۳۷) دیوانە کەدا بلاوکراوە تەوہ و گۆرینە کە ی عملی کەمال
باپیری لە گەلدا نییە :

گیانە زویرم

گیانە لە دووری بالآت زویرم

کە یادت ئەکەم ئەکەو یە بیرم

غەمی دووری تۆ زوو ئەدا گیرم

خە یالی گوناو برژانگی تیرت

دوو چاوی مەستت غەمزە ی خوین پریژت

دیتە بەرچاوم بالآ سەر ووی تەر

یەک یەک پیم ئەدەن زامانی خەتەر

وہختی کە بچمە ژیر سایی سنگ و گل

ئەوسا مەیلی تۆ دەر ئەکەم لە دل

پارچە ی ھەوتەم (ھۆنراوە ی یاری پەرچەم لول) کە ئەمەش

(ھۆنراوە ی شیرین زولف لول) ی بیسارانیە و عملی کەمال

گۆر یویەتی بۆ سەر شیوہ ی سلمانی :

یاری پەرچەم لول

فیدای پەرچەمت گەھ گرزە گەھ لول

گەھ وەک سیامار پەشیوہ و مەلول

گەھ وینە ی لاو لاو بە پینچو و تول

گاہی خەم بووہ وەک چەمرە ی چین

گەھ لە دەوری رووت بووہ بە پەرژین

گاہی پەشیوہ لە دەستی شەمال

گاہی خەوتووہ لە دەورانی خال

شای شیرین پەیکەر جەبەین جامی ساف

چی ئەنی گیانە تالی لەو کە لاف

ئەوہ ی راستی بیت عملی باپیر تاغا چەند پارچە ھۆنراوە یەکی

(وہلی دیوانە ی گۆر یوہ تە سەر شیوہ ی سلمانی کە ھەمویان کاتی

خوی پیرە میژد گۆر یونی ، وە کاک مەحمود خاکی بە نی ئامازە و
بۆ چوون لە دیوانە کەیدا بلاوی کردونە تەوہ (۴) ھەندی جیاوازی
لە نیوانیاندا بەدی دەکریت و بۆ زیاتر روونکردنەوہ (یەکەم) بۆ
دیوانە کە و (وہم) بۆ دەستنووسە کە و جیاوازیە کەیان لە
کەوانە دا دەنووسم :

پارچە ی یەکەم (ھۆنراوە ی بیژاری ھۆزان) کە لە لاپەرە
(۵۵) ی دیوانە کە ی خاکیدا بلاوکراوە تەوہ .

یەکەم : دیری (۲ و ۳)

بیتە پی و شیویم خزم و دلسۆزان

مەگەر لە ھەردە ی نجووم بدۆزان

دووہم :

بیتە پی و (شویم) (خویش) و دلسۆزان

مەگەر لە ھەردە ی (نەجدم) بدۆزان .

ھەوارمیە کە ی : ئەگەر وە دۆزام ، بەیان دلسۆزان

مەگەر نە ھەردە ی نەجدم بدۆزان (۵)

پاش ئەو بەیتە ئەم دوو بەیتە لە گۆرینە کە ی (کەمالی) دا
نوسراوە .

تا بالای قبیلەم وەک چرای خانان

تیر تیر ببینم لە بەرزە بانان

دەردە داری دەرد تۆش بەس بناڵە

وا بوٹ ھەلکە ترا داری سەد سائە .

پارچە ی دووہم (ھۆنراوە ی یاران لە جەرگم) خاکی لە

لاپەرە (۵۲) دا بەشی یەکەمی ھۆنراوە کە ی نوسبووہ و لە لاپەرە

(۷۳) دا لە ژیر ناوی (یاران وەسیتم) دا بەشی دوای تەواو

کردووہ کە ھەردوو بەشە کە یەک پارچە ھۆنراوە ن و ئەم

جیاوازیەش لە نیوانیاندا ھەبە :

یەکەم (ل . ۷۳) دیری یەکەم

یاران وەسیتە ئەمە بیت لاتان

ھەر چەند کەوتووہم دورە ولاتان

دووہم : (بەلام) وەسیتە (ئەمەبە) لاتان

هر چند (تهكومه) دووره ولاتان
ههوراميهكهي : ل (۹۰) .

بهلام وهسيهتم ئيدهن جه لاتان
هر چند كهفتهنان دوور وهلاتان .

يهكهم : ل (۷۳) ديري دووهم
تهنيا گورهكهم له ريي خيلان بيت

نزيك ههوارگهي جاف و گوران بيت
دووهم : تهنيا (قهبرهكهم) له ريي خيلان (بي)

نزيك ههوارگهي (سهر رهويلان) بي
ههوراميهكهي : ل (۹۰)

با گلگوم . تهنيا ، جهراي خيلان بو
نزيك ههوارگهي سهر رهويلان بو^(۱)

يهكهم : ل (۷۳) ديري چوارهم
ناقيكيش وينه تاقى تهبروي ئهو

كه سووجهگاهي گيانم بيت به شو
دووهم : ناقيكيش وينه تاقى (بروي) ئهو

كه سووجهگاهي (روحم) (بي) به شو
ههوراميهكهي : تاقى به وينه تاقى بروي ئهو

كه سووجهگاهي گيانم بو به شو
يهكهم : ل (۷۳) ديري (۱۳ و ۱۴)

بهلكو ههل كهويت له ريي گوزاريك
ريگهي بخاته سهر گورم جارليك

دووهم : بهلكو ههل كهوي له ريي (گوزاري)
(ري) بخاته سهر (قهبرهكهم) (جاري) .

ههوراميهكهي : بهلكم ئهو قيلههم جهرا گوزاري
راش گنو ، وهسهر گلگوي من جاري

يهكهم : ل (۷۳) ديري (۱۵)
بزانيت كووشتهي دهستي خوويهتي

دووهم : (بزاني) كووشتهي دهستي خوويهتي
ههوراميهكهي : بزانو زهدهي شهست ويشهنان .

يهكهم : ل (۷۳) ديري (۱۷)

جواني پرسيارى گوريشم وايه

دووهم : جواني (سوئالي) (قهبريشم) وايه

له گهل ئهوه شدام گورينهكهي پيره ميرد زور جوان و له بار و
گونجاوه و هونراوهكهي رزگار كردوو له وشهي عهره بي

ويويسته ههر دوو پارچهكه يهك بخريتهوه .
پارچهي سيههم (هونراوهي ههي شهمي شهوان) كه كاك

مهحمود خاكي له لاپه ره (۵۰) ي ديوانه كه دا بلاوي كردوتهوه
ههر ئهو دهقي گورينهيه كه عهلي كه مال باپير له دهستووسه كهيدا

نوسيويهتي بهلام بهيتي سيههم لاي خاكي نوسراوه و له
دهستووسه كه دا نيه .

ههي وهك بهختي من سهرگه شتهي سارا
ههي زولف پر له بون عهنبه رين سارا

كه له تهسله ههوراميه كه شدا ئهو بهيته نيه .
پارچهي چوارهم : (هونراوهي ههر من ناشادم) ئهم

هونراويهش عهلي كه مال باپير گوريويهتي بو سهر شيوهي سلتماني
و ئهم جياوازيه له نيوان گورينهكهي پيره ميرد و كه ماليدا ههيه .

يهكهم : ل (۴۹) ديري (۲۱ ، ۲۲)

ههر من به پرداخ ويلى داخانم
ههر من چاوه روان ريي تيلاخانم

دووهم : ههر من (پر) داخ و ويلى داخانم
ههر من چاوه رواوان ريي (لهيلا) خانم

ههوراميهكهي : ل (۸۰)

ههر من سزاكيش دوور داخانم
ههر من چهمه راي راي لهيلا خانم

يهكهم : ل (۵۰) ديري يهكهم
ههر من بهي دوست تيلاخ نوشيم

نزيكه ده رچيت گياني شيرينم

دووهم : ههر من بهي دوست (لهيلاخ) (نشينم)
نزيكه (دهرچي) گياني شيرينم

هه ورامیه که ی : هه من چه مه پرای رای له یلا خانم
 ها وه ختهن به رشو گیان شیرینم
 یه کهم : ل (۵۰) دیری (۴)
 من ده رگای شادیم لی ناکرته وه
 دووه : من (روژی روونم لی نایته وه
 پارچه ی پینجه م (هونراوه ی ئوف برینداره) کاک مه محمود
 خاک ی له لاپه ره (۶۴) ی دیوانه که دا بلاوی کردوته وه
 گورینه که ی عه لی که مال باپیره و نه گه ر لیشم نه گرت هندی
 هه له ی تیدا کردوه که لیره دا ده یخمه به رچاو :
 دیری (۸) : ناقوسی دیری به شیوه ن زاران
 راستیه که ی : ناقوسی دیری به شیوه ن (زران)
 دیر (۹) : شیوه نی منه که ژ و کیوه
 راستیه که ی : شیوه نی منه (به) که ژو (کووه)
 دیری (۱۲) رووی شه م ته بینم به په ژاره وه
 رووی شه م ته بینم (له که ناروه)
 دیری (۱۳ و ۱۴)
 اهه روا سهر شیم خوینینه به رگم
 له هیجرانی شه م حسره ت به جه رگم
 هه روا سهر (شیت) و خوینینه به رگم
 له هیجرانی شه م حسره ت به (مه رگم)
 ته مه ی خواره وه ش ده ق هونراوه که ی پیره میرده که له
 روژنامه ی زین ژماره (۵۵۸) مارتی ۱۹۳۹ بلاو کراوه ته وه (۷)
 ئوف برینداره
 توئی جه رگی منه وا برینداره
 دپده ی منه وا له خه و بیزاره
 دلّه ی منه وا پر له هاواره
 ثاهی منه وا رووی ئاسمانی گرت
 سه قی سراچه ی گه ردوونی کون کرد
 ناله ی منه وا دنیای بیژراند
 ناقوسی دیری به شیوه ن زراند

شیوه نی منه به که ژو کووه
 مه جنوونی هینا به ده م له یل رووه
 تا ته و روژه ی خیل دپته خواره وه
 رووی شه م ته بینم له که ناروه
 هه روا سهر شیت و خویناوه به رگم
 له هیجرانی شه م حسره ت به مه رگم
 وه دوا هونراوه دوو پارچه هونراوه که ی خوینه تی که له دوو
 دیوانه چاپکراوه که یدا بلاو کراونه ته وه . ته وه ی راستی بیت ته م
 به رچاو خسته ته م له بهر ته م چند خاله به
 یه که م عه لی که مال باپیر گرنگی داوه به گورینی هونراوه کانی
 بیسارانی و وه لی دیوانه بو سهر شیوه ی سلخانی و زور له مه زیاتره
 که من لیره دا نویومن و هیوادارم ته وانی دیکه شی به ده ست
 به بین .
 دووه : تانه مرو ته و هونراوانه ی وه لی دیوانه و بیسارانی که
 وه رگپراونه ته سهر شیوه ی سلخانی به گورینی پیره میردی مه زنی
 ده زانین . که له راستیشدا عه لی که مال باپیریش وه ری گپراون و
 ده ورینکی سه ره کی هه به له و بواره دا .
 سه ته م : ته م گورینانه ی که لیره دا بلاو کراونه ته وه جیگه ی
 خویان بگرن له هه ر دوو دیوانه که دا (وه لی و بیسارانی) .

پهراویز و سهرچاوه

- (۱) - سید حه لار : ماموستا (محمد لار محمد عه لی) به دابستوی گه ره گی گوژی و
 ئیستا خانه نشینه .
- (۲) - ماموستا (ئومید ئاشنا) ی نووسه که خه ربکی کوکردنه وه و ساغکردنه وه ی
 هونراوه کان و به ره مه ی پیره میرده ته و سزراغه ی بو کردم له روژنامه ی (زین) دا زور سوپاسی ته و
 یاره قی دانه ی ده که م .
- (۳) - دیوانی بیسارانی کوکردنه وه و لیکردنه وه . . کیورث نیک رفتار -
 ئه میندارینی گشتی روژشیری و لاوان چاپی کردوه . چاپخانه ی ته دب سالی ۱۹۸۲ .
- (۴) - دیوانی وه لی دیوانه / کوکردنه وه ی مه محمود خاکی له سهر لهرکی نه وزاد عه زیز
 قه فتان چاپکراوه / چاپی دووه م / چاپخانه ی سه رکه وین / ۱۹۸۳ .
- (۵) - زیان و به سه ره ات و هونراوه ی وه لی دیوانه / عه سیان هه زامی / چاپخانه ی کوژی
 زانیاری کوورد / به غداد سالی ۱۹۷۶ . هه مو به یی شیره هه ورامیه کام لی ده ره هتاره .
- (۶) - ره ویلان : ره ویل : ره وه .
- (۷) - ماموستا (ئومید ئاشنا) ته و پارچه هونراوه ی بو ده ره هتام له روژنامه ی (زین) ی
 ناویراو .